

La medallística montserratina dels segles xv, xvi i xvii. Catalogació i justificació cronològica

ANNA M. BALAGUER

PRELIMINARS

En els darrers anys s'ha ampliat notablement l'evidència material de la medallística montserratina mercès a noves descobertes. Hom coneix avui les medalles o ensenyes de pelegrinatge del segle xv, l'existència de les quals era ben documentada, però els estudiosos de la medallística no en podien respondre. Hom no trobava a les col·leccions cap exemplar que pogués ésser considerat d'aquell moment.

Tampoc es tenia constància material d'unes medalles que, com les del segle xv, eren d'un aliatge d'estany i plom i que, segons és documentat, eren fabricades per un dels eremites vers l'any 1661. Joan Buch i Parera, un dels primers estudiosos del tema, no deixà d'exclamar-se, l'any 1974, de la precarietat de l'evidència medallística montserratina, la qual li plantejà incògnites que no podia resoldre. Sortosament, algunes s'han anat desvetllant i ben segur que hom obtindrà encara noves dades en l'esdevenidor.

L'any 1989, publicarem per primera vegada tres exemplars medallístics montserratins clarament atribuïbles al segle xv.¹ Així ho mostrava el seu art netament gòtic, l'estudi paleogràfic, l'anàlisi comparativa amb els segells de l'època i, sobre tot, la presència en una de les plaquetes d'elements heràldics que es corresponien plenament amb els de l'escut de l'abat Marc de Villalba (1410-1453). En l'estudi d'aquest nou material, a la llum de les clàries que hi aportaren la paleografia, la sigil·lografia i l'heràldica, mostrarem amb arguments definitius que calia rectificar

1. A. M. BALAGUER, «Les medalles montserratines el segle xv», *Acta Numismàtica*, 19 (1989), p. 167-174.

l'atribució a aquest mateix període d'una menuda medalla o ensenya de plom amb caràcters llatins que hom havia situat a la primeria del segle xv.²

En terrenys tan difícils de documentar i tan poc fressats com el de la numismàtica o el de la medallística medievals, són relativament freqüents les correccions, els reajustaments i les esmenes que hom ha de fer respecte a conclusions o a hipòtesis anteriorment formulades, sobretot quan apareixen nous i abundants materials. Si hom entén l'estudi històric amb esperit científic veritable —lluny de lamentar-se d'aquest fet o de voler ignorar-lo—, valorarà l'avenç que comporta en ampliar els coneixements que es tenien fins aleshores. Certament, serà una peça més que s'haurà encaixat en aquest enorme trencaclosques que és la història.³

Avui tornarem sobre el tema de la medallística montserratina del segle xv per fer-hi noves aportacions de material. També per intentar recapitular, datar i documentar, tant com sigui possible, el conjunt de la documentació medallística disponible de Montserrat des del segle xv fins la primeria del XVIII.

MEDALLÍSTICA MONTSERRATINA DEL SEGLE XV: LES NOVES ENSENYES DE PELEGRINATGE DE PLOM

A la primera meitat del segle xv —i segurament també abans— era ja ben consolidat el costum dels romeus d'endur-se de Montserrat medalles, rosaris, ciris i potser també les cèlebres culleretes, com a record del seu pelegrinatge.⁴ Un document referent a l'anada de la reina Maria a Montserrat l'any 1416 ho mostra ben clarament en dir que la sobirana adquirí «vint-i-vuit fils de parenostres [rosaris] e curanta senyals d'estany e plom ab l'emprenta de Sancta Maria [medalles], los quals parenostres e senyals la dita Senyora decontinent donà e compartí entre les sues companyes per ço que aquells aportassen en demostració de venguda de romiatge».⁵ És a dir, que la medalla tenia —i té encara— la funció de testimoni i també de recordança d'un fet. En aquest cas, el pelegrinatge a Montserrat bé podia ésser tot un esdeveniment en la vida d'una persona a l'edat mitjana.

L'ús de les ensenyes o senyals de pelegrinatge no era, però, un fenomen aïllat,

2. Es tracta de l'atribució feta per M. FORASTÉ, «Les primeres medalles de Montserrat», *Acta Numismàtica*, 17-18 (1987-1988), p. 300, tipus I.

3. És una llàstima que en el magnífic i documentat catàleg de l'exposició *Nigra Sum. Iconografia de Santa Maria de Montserrat*, Montserrat, 1995, no es tingués en compte l'existència i la informació iconogràfica sobre la Verge de Montserrat de les medalles del segle xv que havíem publicat a *Acta Numismàtica* l'any 1989. Això li privà de recollir la que és probablement una de les més antigues representacions de la Verge Bruna amb els atributs que li són característics, com és ara el de la serra. L'obra, en la qual M. Forasté consta com a col·laborador, continua donant com del segle xv i com una de les més antigues conegudes la que publica aquest autor el 1987-1988, cosa que no era ja sostenible i que deixava en l'oblit materials publicats.

4. Sembla ésser que hi ha documents ben antics que esmenten aquestes culleretes i que fins i tot n'hi havia d'argent; vegeu A. M. ALBAREDA, *Història de Montserrat*, Montserrat, 1931, p. 180.

5. F. CARRERAS CANDI, *Visites dels nostres reys a Montserrat*, Barcelona, 1911, p. 43.

sinó que era ben estès –almenys des del segle XIV– en els grans santuaris llenguadocians i francesos. Per comprovar-ho només cal repassar la descripció de més d'una trentena d'ensenyes diferents de santuaris d'enllà del Pirineu que ens dona A. Blanchet en una obra publicada en el ja llunyà 1930.⁶

Aquest autor apunta que les medalles religioses tenen un precedent en aquestes ensenyes de pelegrinatge i afegeix que són anomenades també *sportelles* i que n'hi ha una sèrie abundant i variada dels segles XIV i XV. Encara és més interessant la definició que fa de les característiques d'aquestes ensenyes, ja que concorden plenament amb les dels «senyals» montserratins coneguts. Segons l'autor francès, són sempre de plom o d'estany, són fabricats per fusió –és a dir, emmotllant un model i fent colar metall fos en l'espai buit creat– i prenen formes ovals, rodones o bé rectangulars. També tenen unes petites bagues per tal que les ensenyes puguin ésser subjectades o cosides a la roba.

Perquè el lector pugui fer-se una idea més clara de com eren aquestes ensenyes, reproduïm, a la làmina I, una *sportelle* de Saint Fiacre et Saint Fanon⁷ i una altra del famós santuari llenguadocià de Rocamadour.⁸ La primera té la forma d'una capeleta molts similar a la de les nostres ensenyes montserratines, mentre que la segona, que data del segle XIV, conserva encara la forma habitual del segell religiós, cosa que fa evident una vegada més que els artesans que fabricaven les matrius dels segells sovint feien també els models per a les medalles.

Tot seguit exposarem la documentació, les justificacions per a la datació i les atribucions de cadascun dels tipus coneguts.

TIPUS I

El tipus medallístic més antic conegut és encara la plaqueta de plom i estany que donàrem a conèixer l'any 1989. Per tant, aquest tipus encapçalarà el catàleg de les produccions medallístiques montserratines que inclou el present treball. Hem d'afegir, però, que coneixem avui un fragment d'un altre exemplar d'aquest tipus que també descrivim i fotografiem en el catàleg.

Exposem ara les dades que ens permeten situar aquest tipus en la primera meitat del segle XV i també relacionar-lo molt directament amb la primera notícia documental disponible sobre la medallística montserratina. Ens referim novament als comptes efectuats per Pere Eres l'any 1422 de les despeses fetes per la reina Maria i entre les quals s'esmenten les realitzades l'any 1416 amb motiu de la peregrinació de l'augusta dama a Montserrat. La part que interessa del document diu així:

6. A. BLANCHET, A. DIEUDONNÉ, *Manuel de Numismatique Française*, vol. III, capítol x titulat «Enseignes de pèlerinage», «Médailles religieuses», París, 1930, p. 138-142.

7. *Ibidem*, p. 141, fig. 6.

8. A. BERLANDE-BRANDENBURG, P. I. LE POGAM, D. SANDRON, *Musée national du Moyen Age Thermes de Cluny*, París, 1993, p. 51, núm. 47.

... E mes li son deguts per vint e huyt fils de pater nostres de boix que compra, qui a rahó de dotze diners lo fil, fan ab sis sols huyt diners que li costaren Quarente senyals destany e plom ab emprenta de Sacta Maria en cascu de aquells, a raho de dos diners la peça los quals pater nostres e senyals la dita senyora decontinent donà e compartí entre sues companyes per ço que aquells aportassen en demostració de venguda de Romiatge, trenta quatre sous huyt diners: e així munten en suma totes les dites quantitats al dit Pere Eres degudes».⁹

Hem comentat ja la informació que ens dóna el document sobre la funció que tenien aquestes medalles o senyals de pelegrinatge, però veiem que ens proporciona encara altres dades. D'una banda, ens fa saber el seu preu, dos diners, una dada que la història monetària no pot menystenir. De l'altra, ens informa del material amb què eren fabricades, és a dir amb un aliatge de plom i estany. Més important és encara la precisió que fa sobre el fet que els senyals en qüestió provaven «l'emprenta de Sacta Maria».

Indicàrem ja en el nostre anterior treball¹⁰ que per poder identificar aquest tipus 1 amb les medalles que l'esposa del Magnànim adquirí a la seva anada a Montserrat l'any 1416 calia fer una anàlisi molt aprofundida de totes les dades disponibles i que, tot i així, quedarà sempre oberta la possibilitat de no haver encertat la identificació exacta amb les de la reina, ja que podien coexistir mides i models diferents dintre d'un mateix estil. És a dir, el gòtic imperant, tant en les figures com en la lletra.

Resulta, però, que hi ha en la mateixa peça un element preciós que ens ajuda a datar aquest tipus amb una exactitud inusitada. Es tracta dels dos escudets que hi ha a baix, a cada banda, al final de les llegendes dels dos costats. Aquests escudets presenten una sola faixa en camp llis, heràldica que es correspon amb la de Marc de Villalba —el primer abat de Montserrat en desistir-se de l'autoritat de Ripoll—, que tenia en el seu escut una faixa de güella en camp d'or.¹¹

Que aquest escudet representa l'heràldica de l'abat ho confirma de manera indiscutible el bàcul que l'acompanya i que apareix en el fragment del segon exemplar que aportem. Aquesta composició d'escut, que es sobreposa a un bàcul, és habitual en els escuts abacials de l'època. Un exemple el tenim a les rajoles de Poblet que reproduïm a la làmina del catàleg al costat del tipus 1, juntament amb el detall dels escudets. La rajola correspon a l'abat Porta (1505-1526).

La presència d'aquests escudets en aquest senyal de pelegrinatge no és un fet sorprenent quan observem que heràldiques similars apareixen en segells d'abats de Montserrat en aquest mateix segle. Observeu, per exemple, el segell de l'abat Pere Antoni Ferrer (1455-1470), on apareixen dos escudets al peu de la Mare de Déu en una disposició molt semblant a la de la nostra plaqueta.¹² Les analogies de concep-

9. F. CARRERAS CANDI, *op. cit.*, p. 42-43. (v. nota 5).

10. A. M. BALAGUER, *op. cit.* (v. nota 1).

11. P. CRUSELLAS, *Nueva historia del santuario y monasterio de N. S. de Montserrat*, Barcelona, 1896, p. 398.

12. F. DE SAGARRA, *Sigil·lografia catalana*, vol. III, Barcelona, 1922, 4.786. Reproduït a la làm. I, fig. 4.

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 2

Fig. 1

Làm. I

Fig. 1-2, ensenyes o «sportelles» de N.S. de Rocamadour (s. XIV) i dels sants Fiacre i Fanon de Meaux (s. XIV-XV). Fig. 3, retaule de Santa Maria de Montserrat d'Aquí Terme, la Verge seu damunt la serra com en el nostre tipus 1. Fig. 4, segell de l'abat Pere Antoni Ferrer (1455-1470) amb semblances tipològiques amb el nostre tipus 2.

ció i disposició que trobem en aquesta època entre els segells i aquestes medalles incipients són ben notables. Això es deu, sobre tot, al fet que sovint els artesans que obrien les matrius dels segells eren els mateixos que feien els dels senyals de pelegrinatge o les medalles. En realitat, la tècnica per fer una i altra cosa era ben propera i difícilment en l'àmbit del monestir hi hauria hagut una especialització per a cadascun d'aquests afers, especialització que no devia haver-hi ni tan sols en l'àmbit estatal, ja que consta que sovint artesans gravadors de monedes intervenen en la fabricació de matrius per als segells.

Totes les dades i argumentacions que hem anat exposant ens permeten datar amb extraordinària precisió aquest primer tipus. Atesa la informació que ens donen els escudets —que han de correspondre, com hem vist, l'abadiat de Marc de Villalba (1410-1453)—, gairebé podríem afirmar que era aquest el tipus de senyal de pelegrinatge que s'expandia a Montserrat en aquell any 1416, en què la reina Maria hi pelegrinà amb el seu seguici.

A totes aquestes consideracions, que glossen i amplien les que ja havíem fet en l'anterior estudi,¹³ n'hi hem d'afegir encara algunes d'altres prou importants. D'una banda, l'aparició d'un segon exemplar, la qual cosa demostra que no ens trobem davant d'un exemplar únic que podria ésser excepcional, sinó davant d'una producció seriada.¹⁴ En aquest sentit, hem, de remarcar també que els dos exemplars coneguts, per bé que un és sencer i de l'altre només en tenim un fragment, mostren ben clarament que no provenen del mateix motlle, la qual cosa denota una certa amplitud de producció. Pensem que si no hagués estat així, difícilment la reina Maria i els molts altres pelegrins, al marge dels del seu seguici, que devia haver-hi aquell dia a Montserrat, haurien pogut endur-se el seu senyal de romiatge. I recordem que només la casa reial en va adquirir quaranta.

Voldríem encara fer alguns comentaris sobre la composició tant original com elegant que ens presenta aquesta plaqueta, on la Verge, amb el cos lleugerament inclinat cap a l'esquerra, sembla voler seure, o millor recolzar-se, damunt l'emblema serra montserratina que té al darrere. És curiós observar que aquesta representació iconogràfica es repeteix en un magnífic retaule de santa Maria de Montserrat de finals del segle XV i que pintà Bartolomé Bermejo a València per encàrrec de Francesco de la Chiesa, comerciant italià establert en aquella ciutat. Aquest darrer disposà en les seves darreres voluntats que fos remès a Itàlia per fundar una capella en honor de Nostra Senyora de Montserrat a la seva ciutat nadiua d'Aqui Terme, on encara es conserva.¹⁵ Es tracta certament d'una representació

13. A. M. BALAGUER, *op. cit.* (v. nota 1).

14. Es tracta de l'exemplar que descrivim amb el núm 1.1 al catàleg que el lector trobarà al final d'aquest treball.

15. Sobre aquest retaule, vegeu J. de C. LAPLANA, «La Montserrat d'Aqui Terme», *Montserrat. Butlletí del Santuari*, núm. 32 (gener-abril 1992), p. 24-27, i del mateix autor el resum i comentari documentat de la història d'aquesta obra que fa a *Nigra Sum*, p. 68, juntament amb una magnífica reproducció fotogràfica.

força lliure¹⁶ i sembla prou clar que el pintor no havia estat mai a Montserrat. Devia, però, disposar d'alguna informació sobre la iconografia de la Verge. El més probable és que aquesta informació li provingués d'alguna ensenya de pelegrinatge similar a les que publiquem i que podia haver-li facilitat el mateix Francesco de la Chiesa, que com a gran devot de santa Maria de Montserrat devia tenir. Això explicaria la coincidència de la plaqueta i el retaule en representar la serra per darrere de la Verge i fer que ella graciosament la utilitzi com a setial, cosa que no trobarem en cap altra representació coneguda de la Mare de Déu de Montserrat.¹⁷ Vegeu làm. I, Fig. 3

TIPUS 2

Aquest tipus presenta unes característiques molt similars a les de l'anterior. Malauradament, l'exemplar que ens ha pervingut no és complet i ara com ara continua essent l'únic exemplar conegut d'aquest tipus. Pensem que la fragilitat del metall amb què s'han fabricat aquestes plaquetes i la seva notable superfície fan que els exemplars sovint apareguin fragmentats i que la descoberta d'una peça sencera sigui un fet excepcional. Tot i així, el fragment disponible del tipus 2 és prou gran i permet veure tota la imatge de la Verge.

Les diferències entre aquest tipus i l'anterior s'evidencien en l'execució artística —que és menys acurada— i en alguns detalls en la composició. Així, veiem que la representació i la posició de la serra montserratina se soluciona de forma menys elegant que en el tipus primer. Observem que la serra és molt grossa i que sembla situar-se per davant de la Mare de Déu. En el tipus número 1, la serra se situa clarament per darrere, tot fent la funció d'un setial on la Verge vol asseure's. Les muntanyes que es troben als peus de la figura són més prominents i la Mare de Déu sembla portar un ceptre o llir, i a dalt del camp esquerre s'aprecia un estel de sis puntes. Malgrat aquestes diferències, tot fa pensar que es tracta, en conjunt, d'una peça força similar a l'anterior, tant per la disposició dels seus elements, com perquè encaixa igualment dins de les característiques figuratives, cal·ligràfiques i ornamentals del gòtic.

Tot plegat fa que puguem considerar que aquest tipus correspon a una cronologia no gaire allunyada de la del primer que hem presentat. Aquesta opinió no es re-

16. Els comentaris de J. de C. Laplana, continguts a *Nigra Sum*, p. 68, assenyalen també aquest fet, però anà més enllà en dir «ningú podia sospitar que aquesta bellíssima madona fos la Mare de Déu de Montserrat si no hi hagués al darrera una sòlida documentació que ho acredita», i afegeix: «La iconografia de la Mare de Déu de Montserrat encara no estava ben definida [...]». Aquestes afirmacions semblen indicar que no s'ha adonat que l'esplèndida madona gòtica de Bermejo està asseguda damunt d'una serra, una iconografia que trobem també en les nostres medalles o plaquetes de pelegrinatge, tipus 1 i tipus 2, i que la identifiquen de forma prou inequívoca amb la Mare de Déu de Montserrat.

17. En aquest sentit és utilíssim el documentat i esplèndid catàleg de l'exposició *Nigra Sum*, Montserrat, 1995.

colza, però, únicament en la seva inferior qualitat artística, sinó també en la tipologia. Es coneix un segell de l'abat Pere Antoni Ferrer (1455-1470) –i al qual abans també ens hem referit–¹⁸ que presenta una Verge amb una serra sobreposada a la seva figura. Aquest segell té una notable analogia tipològica i estilística amb la representació de la nostra peça núm. 2. En ambdós casos, la Mare de Déu apareix ben dreta, havent desaparegut aquella graciosa lleu inclinació del seu cos que observàvem a la peça núm. 1. La similitud de la peça núm. 2 amb l'esmentat segell de l'abat Pere Antoni Ferrer constitueix un important argument per situar-la a la segona meitat del segle xv.

TIPUS 3

El tipus de senyal de pelegrinatge que porta el número 3 en el nostre catàleg, haurem de situar-lo a continuació, encara dintre del segle xv o potser molt a la primera del segle següent.

Observem que la serra ha passat a les mans de l'infant Jesús, que s'afanya a serrar turons. Una representació ben curiosa que es mantindrà llargament en la iconografia montserratina dels dos segles següents. Hi ha notícies de viatgers del segle xvii que indiquen que fins i tot a la imatge original venerada a Montserrat es penjava –almenys ocasionalment– una serra als braços del Nen.¹⁹ A aquest punt arriba l'èxit assolit per aquesta figuració tan original, però que ens fa copsar la singularitat geogràfica de Montserrat com un do del Creador. Ben cert és que els dissenyadors d'aquells segles pretèrits –si els podem anomenar així– no podien haver trobat un «logotip» més suggerent per fer conèixer Montserrat enllà de la nostra terra. No podem oblidar que un dels pocs *mass media* existents –però ben eficaç entre la nombrosa població analfabeta– eren les representacions gràfiques que contenien les monedes, les ensenyes o medalles i les estampes, en arribar la impremta.

És precisament a través de la impremta que tenim la primera imatge de la representació de la Verge amb el Nen serrador datada amb tota exactitud. Es tracta del segell xilogràfic que apareix en l'edició de la butlla de privilegis per als confreres de Montserrat, atorgada per Alexandre VI, i que realitzà el mestre impresor alemany J. Rosenbach a Barcelona l'any 1498.²⁰ L'any següent, el 1499, trobarem novament aquesta representació en xilografies més conegudes del mestre Joan Luschner, que instal·là el seu taller a Montserrat.²¹

18. Vegeu la nota 12, i làm. I, fig. 4.

19. Viatger francès anònim que visità Montserrat el 1660, *Viajes de extranjeros por España y Portugal*, recopilat per GARCÍA MERCADAL, vol. 2, Madrid, 1952, p. 699, citat a *Nigra Sum*, p. 27, nota 44.

20. *Nigra Sum*, p. 64-65, núm. 5.2. Vegeu també làm. II, figs 5 i 6.

21. *Ibidem*, p. 64-65, núm. 5.1.

Malauradament, l'exemplar d'ensenyà de pelegrinatge que ens ha arribat és força mutilada, però és suficient per fer-nos adonar que el Nen s'asseu de gairell a la falda de la Mare, asseguda de front. En la mateixa posició trobarem, en davant, tots els nens serradors de turons. Cal remarcar també que s'aprecia la serra i les seves dents.

Aquest tipus d'ensenyà de pelegrinatge és de plom i estany com els dos tipus anteriors, però les seves dimensions són més reduïdes. A pesar de les seves mancances, observem que no devia dur llegendes laterals, ja que als costats s'aprecia una orla de punts com a tanca. La llegenda, encara en lletra gòtica, figura a la base i en llegim la part final ON:SER (la E i la R annexades).

Aquesta plaqueta devia dur, com les dels dos tipus anteriors (núm. 1 i 2), algun punt de subjecció per ésser lluida damunt dels vestits del romeu en senyal d'haver pelegrinat a Montserrat. Podia tractar-se, segurament, d'unes simples baguetes que, per la seva fragilitat, no s'han conservat en els exemplars que ens han pervingut, però que trobarem en altres peces similars d'aquesta època.

ENSENYES DE PELEGRINATGE I MEDALLES DEL SEGLE XVI

A principis del segle XVI devia continuar a Montserrat la tradició de les plaquetes de pelegrinatge de plom i estany. Veiem com van variant estilísticament i van adoptant, en les seves llegendes, la cal·ligrafia de la lletra capital llatina, més d'acord amb les noves tendències renaixentistes. Més endavant aniran prenent morfologies més pròximes a les medalles convencionals, de manera que vers la fi del segle XVI s'hauran convertit en unes medalles religioses semblants a les que encara avui podem trobar a Montserrat o en altres santuaris. A. Blanchet, que ha estudiat l'evidència medallística de molts llocs de pelegrinatge europeus, suggereix també aquesta cronologia, que sembla encaixar prou bé amb el cas montserratí, almenys en la vista de l'evidència del material avui disponible.²²

Algunes dades documentals fan pensar que en aquell segle es regularen o bé es reorganitzaren les qüestions referents a la venda d'imatges i altres objectes als pelegrins que anaven a Montserrat. Així, l'any 1504, el papa Juli II concedí que el monestir pogués vendre imatges, ciris i també articles de primera necessitat a seglars i a eclesiàstics. El lucre que se'n derivés es destinaria al manteniment de la generosa hospitalitat que Montserrat donava als pelegrins que volien acollir-s'hi.²³ Sembla, però, que el santuari hagué de lluitar contra d'altres iniciatives de particulars que miraven de participar en el benefici de la venda d'aquests articles als romeus. Veiem que Lleó X i Climent VII –entre els anys 1521 i 1534– imposen pena d'excomunió als que, sense llicència de l'abat, expendeixin imatges o candeles amb l'escut del

22. A. BLANCHET, A. DIEUDONNÉ, *op. cit.* p. 142-144 (v. nota 6).

23. M. MUNTADAS, *Montserrat: su pasado, su presente y su porvenir*, Manresa, 1871, p. 223.

monestir.²⁴ Cal recordar aquí que les candeles que hom podia portar de Montserrat tenien molta anomenada en aquest segle i hom tenia gran fe en els seus beneficis espirituals a l'hora de demanar la curació d'alguna malaltia. També servien de confortació a l'hora de la mort. El mateix emperador Carles V, que tantes vegades visità Montserrat, duia sempre un d'aquests ciris en els seus llargs i contínuos viatges. Carles, retirat ja a Yuste, morí tenint un ciri de Montserrat encès, ritual que es reiterà a la mort del seu fill Felip II.²⁵ Seria ben interessant poder conèixer la iconografia d'aquests ciris, per comparar-la amb la d'altres objectes, dedicats igualment a la difusió popular, com són les medalles i les plaquetes. L'única referència que hem trobat data del 1574 i diu que a una malalta igualadina li posaren damunt del pit «una candela de cera en la qual estava esculpida la imatge de Nostra Senyora de Montserrat».²⁶

Ara comentarem les característiques i la cronologia de les diferents plaquetes i medalles atribuïdes a aquest període.

TIPUS 4

Hem de situar a la primeria d'aquest segle una plaqueta fins ara no coneguda i que publiquem per primera vegada. Sortosament, la peça és força sencera, ja que només li manquen dos dels tres acabats dels extrems superiors i les baguetes de subjecció. Aquestes darreres, però, s'endevinen per les restes de les dues que devia haver-hi als extrems de la base, a continuació de la llegenda.

Trobem analogies entre aquesta plaqueta i l'anterior. Les dimensions són similars, la llegenda se situa també a la base exclusivament, i una tanca de punts envolta igualment la peça, que té una forma rectangular, però acaba en tres lòbuls a la part superior. Així li dona l'aspecte d'una petita capelleta o d'un petit finestral gòtic. Les llegendes són encara escrites en cal·ligrafia gòtica, per bé que força degenerada, però tot i així s'hi reconeix el nom de Montserrat. Pel que fa a les figures, veiem la mateixa representació de la Mare amb el Nen que serra turons, encara que l'execució artística és força diferent de la dels tipus anteriors. La figura i la solució donada als vestits, la corona, el cabell, etc., confereixen al conjunt un aire menys hieràtic, sens dubte més d'acord amb els cànons renaixentistes. Cal observar, també, que pengen dues llànties dels dos lòbuls laterals, segurament una al·lusió a les moltes que cremaven vora de la Verge Bruna i que cridaven l'atenció del visitant.²⁷ En el lòbul central figura un estel de sis puntes, que també teníem en el camp esquerre del ti-

24. A. M. ALBAREDA, *op. cit.*, p. 314. (v. nota 4).

25. C. CORNET I MAS, *Tres días en Montserrat*, Barcelona, 1863, p. 285.

26. J. SEGURA, *Historia de Igualada*, vol. II, p. 192, citada por F. CARRERAS CANDI, *op. cit.*, p. 63, nota 2.

27. Hieronymus Münzer, un metge nuremburgès que visità Montserrat els dies 26-28 de setembre de 1494, ens diu en el seu *Itinerarium Historicum Hispanicum* que «davant de l'altar major hi cremen dia i nit vint-i-tres llànties, la major part de les quals és de plata i or». Es veu que aquestes llànties devien impressionar força el visi-

pus 2. Aquesta disposició de les dues llànties i l'estel al mig perviurà en un tipus posterior més simplificat i que porta lletra llatina (vegeu el tipus núm. 7).

Hem vist, doncs, que en aquest tipus 4 els trets de modernitat, com són el Nen serrant i l'aire més natural de les figures, s'uneixen encara als de tradició medieval, com són els de la seva morfologia ogival i la lletra gòtica. Tot plegat ens porta a situar l'emissió d'aquest tipus a la primeria del segle XVI, quan les arts menors comencen a ésser influïdes pels corrents renaixentistes, però són encara concebudes des de l'estètica del gòtic.

TIPUS 5 i 6

Tenim a continuació dues ensenyes de pelegrinantge. Dissortadament, són força mutilades, ja que en tenim només la meitat inferior amb la lectura MONSERAT o D.MONER a la base.

La principal característica i font de datació d'aquests dos tipus és que en ambdues els caràcters de les lletres són ja plenament llatins. El tipus 5 enllaça tipològicament amb l'anterior, ja que sembla tenir la Verge asseguda i una tanca de punts envolta la peça.

El tipus núm. 6 és de dimensions més reduïdes, no porta orla de punts al voltant i la Verge sembla estar en una posició similar a la que trobàvem en el tipus següent. En qualsevol cas, podem assegurar que porta el Nen a l'esquerra i no a la dreta, com en tots els tipus precedents. Així ho demostra la part de serra que s'aprecia a l'extrem superior esquerre del nostre fragment.

Poc més podem dir d'aquests dos tipus que, al costat d'una lletra llatina, conserven encara l'estructura dels senyals de pelegrinatge medievals, per bé que ja força simplificada. Totes aquestes observacions ens porten, però, a situar-los entre el principi i la meitat del segle XVI.

TIPUS 7

Arribem ara al tipus que d'alguna manera tanca la sèrie de plaquetes de pelegrinatge de tradició medieval de plom i estany i fabricades per fusió. Es tracta igualment d'una plaqueta de dimensions molt reduïdes i du encara baguetes de subjecció. La seva forma és pentagonal, en forma d'una simple caseta, i havent de-

tant, ja que altres viatgers dels segles XV i XVI en parlen sovint. Així A. de Lalaing, que el 15 de gener de 1503 acompanyà l'arxiduc Felip el Formós en la seva visita a Montserrat, també remarca el nombre de llànties. Aquestes i encara d'altres impressions de viatgers a Montserrat al llarg dels temps han estat recollits en l'obra utilíssima, tantes vegades citada, *Nigra Sum*, p. 24, notes 31 i 32.

saparegut les formes ogivals que trobàvem al tipus 4. El nen Jesús, ocupat en serrar turons, és a l'esquerra, la qual cosa enllaça amb el que veiem en el tipus 6. L'execució artística no és gaire acurada i s'observa que, tot i conservar encara un cert aire goticitant, s'aparta ja de les figuracions pròpies d'aquest estil. La composició d'una llàntia per banda i l'estel central, però de migradíssimes dimensions, enllaça amb la que trobàvem en el tipus 4. Cal dir, també, que la lletra és llatina i forma simplement el nom de MARIA. Possiblement l'artista no es veia amb cor de gravar en el curt espai disponible el nom de Montserrat, ni que fos abreujadament.²⁸

Avui coneixem bastants exemplars d'aquest tipus, sencers o bé fragmentats. D'entre ells hem pogut distingir almenys una variant, la que porta una petita creu a la dreta damunt d'un turó. Totes aquestes dades ens porten a situar la fabricació d'aquest tipus cap a mitjan segle XVI.

TIPUS 8

Tenim, a continuació, un altre tipus montserratí no publicat fins avui. Es tracta d'una medalla rodona fabricada en plom i estany per fusió, com els tipus anteriors.

La representació de la Verge s'aparta ja definitivament de la línia gòtica. La Mare de Déu, asseguda damunt de les muntanyes, porta el Nen serrador a la dreta. A l'altra mà porta una gran branca, que potser vol representar el gran lliri d'orfebreria que solia lluir la imatge montserratina a la mà.²⁹ Es tracta, de tota manera, d'un tipus d'escassa qualitat artística. Cal remarcar que aquest tipus, a diferència dels anteriors, té revers, i en aquesta cara veiem la creu, l'escala i el sant sudari amb la lectura S.MAR.DE.MO[ntserrat].

Els exemplars coneguts d'aquest tipus són, com hem dit, fosos en plom i els situem entre la meitat i el final del segle XVI. Per la seva rusticitat, no és impossible que es tractés de produccions medallístiques fetes a les ermites, com les que ens consta que feia fra Foquet a la de Santa Caterina a mitjan segle XVII.

TIPUS 9

Fins ara coneixíem només aquesta versió més reduïda del tipus anterior que copia l'anvers amb art més degenerat, gairebé pastoral. Al revers hi ha també la creu i

28. Es tracta del mateix tipus publicat per M. FORASTÉ, «Les primeres medalles...», p. 300, tipus I i a *Nigra Sum*, 51.1, p. 156, ue, per totes aquestes consideracions i en vista dels materials coneguts, no és possible de datar al segle xv. I encara menys fer-lo coetani de la visita de la reina Maria, com apuntava aquell autor.

29. *Nigra Sum*, p. 27, nota 46, ens cita la descripció que en fa en el seu armorial Jaume Ramon Vila, que ens diu que la Verge «té uberta la palma de la mà i en ella li solen posar un pom de cristall amb un ram de flors ricas», la qual cosa consona amb la representació que veiem en un oli sobre taula del Museu de Montserrat, datat el 1599, i publicat a *Nigra Sum*, núm. 16, p. 86. Vegeu-la reproduïda a la làm. II, fig. 7.

Fig. 5

Fig. 7

Fig. 6

Fig. 8

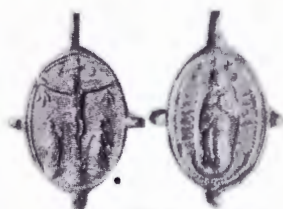

Fig. 9

Fig. 10

Lam. II

Figs. 5-6, xilografies de J. Luschner i de J. Rosenbach, 1499 i 1498 amb la imatge del Nen serrant que anirem trobant a les medalles a partir del tipus 3. Fig. 7, pintura datada el 1599 de la Verge i el Nen de front, ella porta un lliri, com en els nostres tipus 8 i 9. Fig. 8 medalla pontificia amb data 1600 a l'exerg del revers, commemora l'Any Sant, la seva factura es similar a la de les nostres medalles de la fi del s. xvi i primeria del xvii (Tipus 11-12, etc.). Figs. 9-10, altres medalles de l'època fetes a Roma amb una de les cares idèntiques als reversos dels nostres tipus 11-13; 27 i 42, per exemple.

l'escala, però hi ha el cos de Crist extès a terra. La llegenda està circumscrita dintre d'un arc circular i també al·ludeix a Montserrat.

Aquest tipus es clarament derivat de l'anterior i per tant vindria a continuació, sense que poguem descartar la seva pervivència al llarg del segle següent en convivència amb d'altres tipus.

MEDALLES DE FINALS DEL SEGLE XVI I DE LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XVII

Vers les darreres dècades del segle XVI hem de situar l'aparició d'unes medalles que presenten un aspecte i unes característiques properes a les medalles religioses actuals. Es tracta de peces fabricades ja per encunyació i en metall groc, que tant pot ésser bronze com llautó.³⁰ Són de forma ovalada, tenen una anella a la part de dalt per poder penjar-les d'una cadena i als costats i a baix, unes petites protuberàncies, que són encara el record d'aquelles petites bagues dels senyals de pelegrinatge i que servien per poder cosir-los a la roba.

La iconografia de la Verge amb el Nen serrant ja se soluciona plenament dintre de l'estètica renaixentista i acaba adquirint una forma estereotipada. Tot i així, trobarem una varietat molt notable de tipus a causa sobretot de la diversitat dels reversos i de les mides de les medalles. Molts d'aquests reversos són dedicats a temes no montserratins —sants, escenes de la vida de Crist, etc.— i els trobarem gairebé idèntics en altres medalles d'aquesta època. Aquesta analogia artística i tipològica fa pensar que pot haver-hi algun denominador comú pel que fa a la fàbrica de la major part de la medalla religiosa d'aquest període. En aquest sentit, cal recordar que moltes de les medalles de devoció dels segles XVII i XVIII es fabricaven a Roma per encàrrec d'esglésies, santuaris i confraries d'arreu del món catòlic.³¹ És cert que moltes d'aquestes produccions porten la indicació ROMA. De tota manera, no sabem quan s'inicià la pràctica de posar-la, però pot tractar-se d'un costum relativament tardà, ja que en general apareix en emissions que s'acosten ja a finals del segle XVII i durant el segle XVIII.

Sigui com sigui, el fet és que el parentiu tipològic estilístic que trobem fa pensar que bona part de la producció medallística montserratina, o era encarregada a Roma, o sortia de tallers locals que seguien molt d'aprop els models i els gustos marcats per aquell taller. Això farà també que poguem trobar importants elements de datació per a les nostres medalles en el context general de la medallística religiosa. En veurem diversos casos.

30. El bronze, aliatge de coure i estany, i el llautó, aliatge de coure amb zinc, donen com a resultat un metall de color groc d'aspecte molt semblant a la vista. En rigor no és possible determinar de quin dels dos es tracta, caldria evidentment fer una anàlisi metal·logràfica.

31. J. GUDIOL, *Nocions d'arqueologia sagrada catalana*, vol. II, Vic, 1933, p. 694.

Al costat d'aquestes medalles encunyades de bronze o de llautó, en tenim també d'argent i de plom i estany. Les d'argent són escasses i algunes vegades dóna la impressió que han estat fabricades per fusió.³² Això explicaria que sovint la seva anella sigui plana i no travessera, ja que fent-la plana és menys probable que es trenqui a l'hora de retirar-la del motllo. Les medalles de plom són certament més abundants i són fabricades per fusió, gairebé sempre prenent per model una medalla de bronze. La major part de les medalles foses de plom i estany tenen l'anella plana per les mateixes raons de fabricació que hem dit abans. No cal dir que la qualitat de les medalles de plom és inferior.

Ens consta que, a mitjan segle, un dels ermitans es dedicava a la tasca de fondre medalletes de plom que distribuïa als romeus que el visitaven.

TIPUS 10

Coneixem un únic exemplar d'aquest tipus i no gaire ben conservat. Tot i així, podem dir que el seu estil artístic té certa qualitat i és menys estereotipat que el de molts que seguiran. La medalla és de llautó o de bronze, ha perdut l'anella i els pins, però no hi ha dubte que en duia. El revers, força millor conservat, presenta un sant Jaume vestit de pelegrí, tipus que no tornarem a trobar en la medallística montserratina coneguda d'aquesta època.

Pensem que pot tractar-se d'una emissió de finals del segle XVI o de primers del segle XVII.

TIPUS 11 i 12

Tenim ara unes medalles també de bronze o llautó encunyat. Són molt regulars i s'hi denota una fabricació força abundant i clarament seriada. Aquestes peces són d'un estil i d'una factura ben semblant a la de les que es fabricaven a Roma a finals del XVI i principis del XVII. Així ho demostren alguns exemplars datats sortits del taller romà, com és ara el que commemora l'any sant de 1600. També el fet que el seu revers —un Crist a la creu amb la Verge i sant Pere al peu— el trobem gairebé idèntic en altres medalles de l'època fa pensar en una emissió, o feta a Roma o molt propera als seus models. (Vegeu làm. II, figs. 8, 9 i 10).

Pel que fa a la Mare de Déu de Montserrat, se la representa asseguda girada cap a l'esquerra amb el Nen dret damunt la falda i ocupat en serrar. Aquesta iconografia, que trobem també en gravats de l'època,³³ quedarà fixada en la medalla durant

32. La fabricació per fosa a voltes deixa senyals, com és ara concrecions, petites bombolles d'aire, però no sempre és així, i si el treball ha sortit com cal no és fàcil de distingir una peça fosa d'una d'encunyada, sobretot si té cert desgast.

33. Vegeu, per exemple, els reproduïts a *Nigra Sum*, núm. 11, p. 76; núm. 12, p. 78; núm. 15, p. 15.

quasi tot el segle XVII. És cert que en aquest segle algunes pintures i gravats ens representen ja una santa Maria de Montserrat asseguda de front d'aires majestàtics i amb el Nen inactiu a la falda,³⁴ però no sembla que les medalles que porten aquesta figuració puguin ésser anteriors als darrers temps del segle XVII i amb més seguretat del XVIII, com anirem veient.

Conexim exemplars de dues mides diferents amb aquests tipus d'anvers i de revers, núm. 11 i 12 del catàleg.

TIPUS 13

Tipus de característiques i de cronologia semblant als tipus 11 i 12, però més petit i amb l'escena de l'anunciació al revers.

TIPUS 14

Tipus similar als anteriors pel que fa a la tècnica de fabricació i a la temàtica montserratina. Al revers veiem la figura de sant Domènec, que pot tenir relació amb l'esclat de la devoció entorn del rosari que es produí al segle XVII.³⁵ D'altra banda, cal recordar que els rosaris eren un dels altres objectes que podien adquirir-se a Montserrat.

TIPUS 15

Tipus de plata similar als anteriors pel que fa al tema montserratí. Els pius laterals s'han convertit, com en altres exemplars d'aquest metall, en flors de llir. Al revers trobem la figura de sant Benet. Cal observar que aquest sant és el que més trobarem en els reversos de les medalles montserratines, sobretot a partir de finals del XVII i encara més al segle XVIII.

34. Per exemple, l'oli sobre tela atribuït a Ricci c. 1639, reproduït a *Nigra Sum* amb el núm. 32, i també d'altres. Trobarem, però, gravats de finals del XVI i la primera del XVII, en què hi ha una doble representació de la Mare de Déu en la seva santa muntanya. A baix, prop del monestir, és reina asseguda al seu tron amb àngels serrant als seus peus, però vora les encimbellades ermites és una Verge volant damunt d'un núvol i amb el Nen als braços, enfeinat serrant un dels turons, *Nigra Sum*, núm. 18 i 19. Vegeu làm. III, fig. 11 en el present estudi.

35. J. GUDIOL, *Nocions d'arqueologia sagrada...*, vol. II, p. 693.

TIPUS 16 i 17

Similar al tipus 15, però el 16 és amb bronze o llautó encunyat, i el 17 és més petit, d'anella plana i fos en plom.

TIPUS 18 i 19

Les característiques d'aquests dos tipus no s'aparten de les que hem anat comentant darrerament. La seva peculiaritat més notable és que són d'argent i que el número 18 és més treballat. Vegeu com els tres piuets s'han convertit en tres flors de llir i a la clàssica representació de la Verge de Montserrat se li ha afegit la de l'Esperit Sant en forma de colom. Al revers, ambdós tipus representen un calze eucarístic, un tema que anirà repetint-se amb molta freqüència al llarg de tot el segle XVII, i no sols a la medalla montserratina, sinó també a la d'altres advocacions, però sempre amb característiques tipològico-estilístiques molt properes.

En aquests dos tipus l'anella és plana, la qual cosa fa pensar que pogueren haver sigut fabricats per fosa. De tota manera, no podem afirmar-ho només en vista de les fotografies disponibles. Aquests tipus se situarien a la primera meitat del segle XVII.

TIPUS 20 i 21

Es tracta també de dos tipus fabricats en plata, com els anteriors, però de mida més petita i de molt poc gruix. L'anella és també plana i sembla que no pot haver-hi dubte, en aquest cas, que foren fabricades per fosa. A l'anvers tenim la típica representació de la Verge amb el Nen serrador, però d'un art molt tosc. Observem que la serra adquireix dimensions desproporcionades, i damunt d'un dels turons veiem com a novetat una creu també força gran. Al revers, ambdós tipus presenten també el calze eucarístic. Malgrat les diferències de qualitat artística amb els tipus anteriors —en part atribuïbles al fet d'haver de gravar un model tan petit—, tot fa pensar que es tracta d'una producció de la primera meitat del segle XVII.

TIPUS 22

Tenim ara un tipus similar, però fos en plom. És una mica més gran i al revers porta un calze custodiat per dos àngels, tot damunt d'un paviment enrajolat. Aquest detall és important, ja que és un record de la tradició figurativa de finals del gòtic i dels primers temps del renaixement. El trobarem a moltes medalles, montserratines o no, i on les temàtiques dels reversos van repetint-se. Observarem també que a

partir de mitjans segle XVII van desapareixent aquestes acarcaïtzants representacions dels paviments, a mesura que les medalles també perden els tres additaments en forma de pius.

TIPUS 23

És fabricat en argent i semblant en tot als tipus 20 i 21, també d'aquest metall. L'única diferència és que al voltant del calze del revers llegim en català: ALABAT-SIA. El fet és veritablement remarcable, ja que les llegendes solen aparèixer sempre en llatí. Fins ara no teníem notícia de medalles montserratinas en la nostra llengua fins entrat el segle XIX.

Veient que, per les seves característiques, aquesta medalla se situa a mitjan segle XVII, bé podríem relacionar-la amb el període de la Guerra del Segadors. Recordem que en aquest moment la comunitat montserratina intenta recuperar la independència i l'arrelament a la terra que li foren llevats en ésser sotmesa a l'autoritat de la congregació benedictina de Valladolid, per obra dels Reis Catòlics.³⁶

Veurem que les llegendes en català es repeteixen en els tipus següents.

TIPUS 24 i 25

Se'ns presenta una madona de gust italianitzant, de bon art i que s'escapa dels tipus estilísticament força estereotipats que havíem anat trobant des de finals del segle XVI i que anirem trobant al llarg de gairebé tot el segle XVII. En aquest tipus veiem que el Nen és a la dreta i no a l'esquerra, i la Verge mira de front amb el cap lleument inclinat cap a l'esquerra. Els vestits tenen un moviment natural i el conjunt és ple d'elegància.³⁷

Tots els exemplars d'aquest tipus que coneixem són de plom i amb anella plana, però no podem descartar que hagin estat emmotllats a partir del model d'una medalla encunyada en bronze o llautó. Observem també que molts dels exemplars coneguts han anat perdent definició i qualitat a força d'anar emmotllant còpies de còpies, però sortosament disposem d'un exemplar molt ben conservat que mostra amb fidelitat totes les característiques del model original.

36. En aquest moment, els monjos castellans que havien tingut l'hegemonia en la direcció de l'abadia de Montserrat surten de Montserrat per fundar un convent d'aquest nom a Madrid. Vegeu P. CRUSELLAS, *Nueva historia...*, p. 189-193 i 419-420.

37. És una representació molt propera a la del gravat reproduït a *Nigra Sum*, 15, p. 84, i datat el 1626. Vegeu-la també a la lám. III, fig. 12 del present estudi.

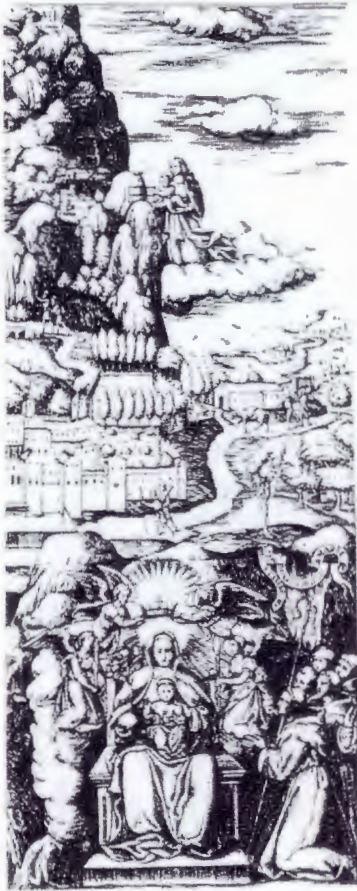

Fig. 11

Fig. 12

Fig. 13

Là. III

Fig. 11, detall d'un gravat de finals del s. XVI o primeria del XVII amb una doble representació de la Verge i el Nen, en actitud majestàtica i de front, a baix i amb el Nen serrador i de perfil, a dalt. Les medalles del s. XVI-XVII solen prendre aquesta segona forma que anirà canviant vers la postura majestàtica a mida que ens acostem al segle XVIII. Fig. 12, gravat del 1626 amb semblances amb els nostres tipus 24-25. Fig. 13, medalla amb data de l'Any Sant 1650, ja sense pius, com en els tipus monserratins de la segona meitat del s. XVII, a partir del tipus 26.

Coneixem aquest tipus d'anvers amb dos reversos diferents: un Crist voltat dels impropis de la passió, sense llegendes (tipus 24) i sant Benet amb llegenda (tipus 25). Pel que fa a les llegendes, veiem que a l'anvers diu MONT.SERRA, mot que, per ésser un topònim, podríem dubtar si és escrit o no en català, però la lectura S. BENET del revers no ens permet ja dubtar-ne. També aquests dos tipus, com l'anterior, podran posar-se en relació amb el període de la guerra dels Segadors (1640-1652), com hem comentat abans. En qualsevol cas, les seves característiques ens permeten situar-los a mitjan segle XVII.

MEDALLES DE LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XVII

La notícia documental que un ermità de Montserrat d'origen francès, anomenat Fra Pierres Foquet, fabricava vers el 1661 medalles foses de plom-estany amb la Verge burna a una banda i la Puríssima a l'altra,³⁸ fa que situem en aquesta cronologia les medalles amb aquesta darrera advocació al revers. Aquestes no s'aparten ni tipològicament ni estilística de les que hem considerat com de la primera meitat del segle XVII i duen encara els característics pius, que en endavant deixarem de trobar.

Certament, hi ha una bona part de la medallística montserratina que, tot i presentar uns trets molt similars als que fins ara hem anat veient en les produccions atribuïbles vers la fi del segle XVI i a la primera part del XVII, no porta ja els petits pius de subjecció. No és impossible que ambdues modalitats arribessin a coexistir durant un temps, però dona la sensació que la desaparició d'aquest record de les baguetes de subjecció de les plaquetes de pelegrinatge medieval —que són els pius— ha d'interpretar-se com un signe de modernitat.

Com que la medallística montserratina no és un fet aïllat —i per això no pot ésser estudiada sense tenir en compte el context de la medallística religiosa del moment— hem intentat buscar alguns elements que ens permetin justificar millor la cronologia de la desaparició dels pius. Per això hem examinat alguns centenars de medalles no montserratines, però de similar factura, i a vegades fins i tot amb reversos idèntics als de les montserratines, per tal de descobrir-hi alguna dada que ens servís per a la datació. Hom sap com és de difícil trobar medalles de devoció datades, però hem tingut la fortuna de trobar la que commemora l'any sant de 1650. Aquesta medalla, feta a Roma, és encunyada de llautó o d'bronze, i la seva factura és pràcticament idèntica a la de les nostres medalles montserratines. Però el més important a remarcar és que no porta ja els petits pius (vegeu-la a la lám. III, fig. 13).

Sembla evident que totes aquestes dades ens permeten datar amb certa base les medalles que comentarem tot seguit i que podem considerar com d'entre la meitat i

38. F. CURIEL, «Un ermitaño insigne en Montserrat», *Revista Montserratina* [Montserrat], núms. 2 i 3 (1907), citat per J. BUCH I PARERA, «Les medalles antigues de Montserrat», *Acta Numismàtica*, IV (1974), p. 303, nota 4.

el final del segle XVII. Però al mateix temps semblen confirmar més i més la hipòtesi d'una fàbrica comuna, potser romana, per a bona part de la producció medallística religiosa del segle XVII. És a dir, abans que comenci a figurar el nom ROMA a les pròpies medalles, fet que no trobarem fins acostar-nos ja al segle XVIII.

TIPUS 26 i 27

Presenten una tipologia de l'anvers molt similar als tipus 11 i estandarditzats (per exemple, 11 i 12) que hem anat trobant anteriorment. Al revers, una Puríssima força esquematitzada i que apareix gairebé idèntica en produccions medallístiques no montserratines, vegeu lām. II, fig. 9. Presenten encara pius. El tipus 26 és d'argent i el 27, de llautó encunyat.

TIPUS 28, 29 i 30

Similars a les anteriors amb lleugeres diferències tipològiques a l'anvers i sobretot en el revers per l'estil progressivament més esquemàtic que va adoptant la Puríssima. Al tipus 30, la Puríssima i també la Mare de Déu de l'anvers són tan iguals a les dels tipus 26 i 27 que tot fa pensar que són una còpia fosa en plom d'un d'aquells models. Cal remarcar que tots aquests tipus (28, 29 i 30) són de plom, fabricats per fusió i duien pius que no sempre s'han conservat.

Hem de posar en relació aquestes emissions de plom amb les que, segons és documentat, fabricava l'ermità de Santa Caterina, fra Pierres Foquet, vers el 1660. Hom diu també que les medalles que fonia aquell ermità, que morí el 1670,³⁹ portaven la imatge de la Mare de Déu de Montserrat i de la Puríssima.

TIPUS 31-35

Tipus encunyats de llautó o de bronze i sense pius. L'anella és, però, travessera, i es mantindrà quasi sempre així durant tot el segle següent.

Tots aquests tipus presenten el model habitual de la Mare de Déu a l'anvers, força estereotipat, i la imatge de sant Benet dret amb petites variacions i diversitat de mides.

39. P. CRUSELLAS, *Nueva historia...*, p. 487. Obra citaba abans a la nota 11.

TIPUS 36 i 37

Com els anteriors, no porten pius i són encunyats en bronze o en llautó. Destaquen per la seva qualitat artística, que els aparta ben clarament dels models estereotipats que hem anat trobant. La Verge porta vel i la seva figura i la del Nen són més naturals i expressives. Aquesta singularitat artística s'aprecia també als reversos, que fugen igualment dels models estandarditzats que hem trobat i que tornarem a trobar més endavant. Veurem que el tipus 40 correspon també a aquesta tipologia artísticament més acurada.

TIPUS 38 i 39

Es tracta de tipus similars als núms. 32 i 34 pel que fa als seus tipus d'anvers i a la seva mida. Al revers, però, un sant Pere en el tipus 38 i un reliquiari de sant Jaume en el 39.

TIPUS 40

A pesar que coneixem només un exemplar molt gastat, es pot assegurar que el seu anvers és del mateix tipus i estil que el del tipus 36, on el braç de la Verge apareix estès cap a la dreta. El tret més singular i destacat d'aquest tipus és que porta la indicació ROMA a l'exerg del revers, on hi ha un calze custodiat d'àngels. Ja hem assenyalat que això no es generalitza fins acostar-nos al segle XVIII, però tot fa suposar que és també el taller romà el que abasteix de medalles les devocions i els santuaris del món catòlic al llarg del segle XVII. Aquesta medalla amb llegenda ROMA —que per les seves característiques hem de considerar encara del segle XVII— confirma prou el que hem anat dient i també l'ordenació de la medallística montserratina que hem anat traçant.

TIPUS 41 i 42

Similar a l'anterior, però de dimensions més reduïdes i sense ROMA a l'exerg.

TIPUS 43

Similar als anteriors, però d'art veritablement tosc i fosa en plom.

TIPUS 44

Ens trobem davant d'un tipus de molt mala factura. Tot i així, no es tracta de les rústegues còpies foses en plom que hem anat trobant al llarg del segle XVII, sinó d'una medalla encunyada i de llautó que sembla voler imitar les que podríem anomenar regulars. El seu art i la seva execució és tan grollera que si en lloc de tenir al davant un medalla hi tinguéssim una moneda, no dubtaríem a dir que és l'obra d'un taller de fals. Ben cert és que el concepte de fals no escau a la medalla, però podem dir que es tractaria d'una fabricació local que trobaria potser canals de distribució diferents dels que podríem anomenar autoritzats. Recordem que diferents notícies documentals ens mostren que hi havia, efectivament, un control del monestir en la venda d'imatges, medalles, ciris, rosaris, etc., però tot i que era penat, hom podia intentar de fer algun guany introduint productes d'aquesta mena.⁴⁰ Això devia ésser més fàcil i també més lucratiu els dies de grans aglomeracions a Montserrat.

MEDALLES DE FINALS DEL SEGLE XVII I DEL TRÀNSIT AL SEGLE XVIII

Tenim ara un tipus que, tot i participar de moltes de les característiques tipològiques que hem anat trobant fins ara –sobretot la del Nen serant–, introdueix ja alguns trets diferenciadors. Veurem com aquests tres es generalitzen en les produccions datables al segle XVIII. L'aparició freqüent del nom ROMA i la progressiva substitució de la imatge de la Verge amb el Nen serrador per la d'una Mare de Déu que va girant-se de cara fins a quedar asseguda de front en el seu setial i amb l'Infant entre els genolls i en actitud majestàtica, són alguns dels trets més característics d'aquest moment.

També la iconografia de sant Benet varia a mesura que ens acostem al segle XVIII. Els tipus benedictins sovintegen molt més com a tipus de revers en detriment d'imatges eucarístiques o de la vida de Crist i de representacions d'altres sants que tenfem en el segle XVII. Apareix sovint la creu de sant Benet, que no hem vist fins ara.

Al segle XVIII, les medalles tendeixen clarament a augmentar les seves dimensions, són més arrodonides i de més gruix. N'hi ha igualment d'octogonals, tot i que aquesta morfologia no és gens corrent per a les medalles montserratines, però en tenim alguna petita mostra datable a finals del segle XVII o a la primeria del XVIII.

TIPUS 45 i 46

La característica més sobresortint d'aquests dos tipus és el de la seva forma octogona. Aquesta morfologia no sol trobar-se en la sèrie montserratina, però és molt

40. Vegeu la documentació citada a les notes 23 i 24 d'aquest treball.

comuna entre les sèries de medalles, fetes a Roma, per a santuaris i devocions del País Valencià, de Castella, d'Andalusia i encara d'altres indrets, sobretot a mesura que ens acostem al segle XVIII.

La representació de la Verge i el Nen és diferent respecte a les anteriors. Cal observar que el Nen, dret damunt de la falda de la mare i completament nu, mira de front amb els braços estesos. No està, per tant, ocupat en serrar, però la serra és a la vora del seu braç, en el camp esquerre. Els reversos són diferents, i sobretot en el del tipus 45 s'aprecia molt bon art.

TIPUS 47 i 48

A l'anvers veiem encara el Nen serrant. El sant Benet del revers dret, però camacurt, adopta ja una iconografia més pròpia del segle XVIII. També la forma més arrodonida del cospell és una característica que l'acosta a les produccions d'aquest darrer segle.

TIPUS 49

Hi trobem molts elements de transició. D'una banda, veiem que conserva l'elegant forma de les medalles ovals anteriors, però de més bona mida. Es manté la imatge del Nen serrant, però la solució que se li dona no té res a veure amb les formes estereotipades que hem anat trobant, ni tampoc amb les rígides, majestàtiques i novament estereotipades que trobarem en ple segle XVIII. La Verge seu frontalment, però tot el seu cos s'inclina amorosament cap a l'esquerra, pendent de l'entremaliat minyó que té dret a la falda. Els vestits són folgats i voleien, tot donant al conjunt un aire de graciosa naturalitat.

Un altre signe innovador és la paraula ROMA que figura a l'exerg de l'anvers, mentre que el tema eucarístic del revers sembla que encara enllaça amb el gust per aquesta temàtica que teníem en el segle XVII. L'exemplar que coneixem d'aquest tipus té l'anella plan i no és impossible que es tracti d'una còpia feta per fusió extreta a l'època d'algun model original encunyat a Roma. Les rugositats que presenta al revers i alguns defectes damunt de les llegendes de l'anvers, juntament amb la particularitat de l'anella plana, poden fer-ho pensar. Situaríem l'emissió d'aquest tipus a finals del segle XVII.

TIPUS 50

El tipus que situem a continuació té ja una factura que l'assimila plenament a les medalles de llautó del segle XVIII. És gran, arrodonida, molsuda i amb anella

travessera. A l'anvers trobem una representació de la Verge molt semblant a l'anterior. La veiem lluint una solemne corona, després del llarg període de dos segles en què només se la representava a les medalles amb una simple aurèola. En endavant, la corona serà un element constant.

Les figures conserven, en aquest tipus, aquell aire graciós i natural que tenien en el tipus anterior. Tot plegat ens fa pensar que es tracta d'una producció sortida del taller de Roma vers la fi del segle XVII o a la primeria del XVIII.

TIPUS 51

Aquest tipus correspon segurament a una emissió local. És de plata, té l'anella plana i sembla haver estat fabricat per fosa. Presenta encara elements figuratius del segle XVII, com és ara el del Nen serrant, però n'hi trobem també de més nous. Així veiem, per exemple, que la Verge porta corona. El revers és dedicat al tema eucarístic amb una llegenda en llatí.

El conjunt té un estil i uns trets singulars qu l'aparten de les altres produccions, i crida l'atenció que sigui de forma rodona i no ovalada. Tot fa pensar que es tracta de l'obra d'un artista local, segurament argenter, que podia haver-se inspirat en els models de l'anvers que li oferien els dos tipus precedents, o potser encara d'altres que no coneixem. Per tant, correspondria, també, a finals del segle XVII o a la primeria del segle següent.

TIPUS 52-53

Tenim encara unes altres emissions autòctones d'aquesta època. Són artísticament menys cuidades que l'anterior i fabricades en metall més pobre, plom i estany fos. La Verge, representada també amb corona, seu gairebé de front. En coneixem amb dos reversos diferents. El tipus 52 presenta una custòdia i el 53, un sacerdot oficiant mentre un àngel allibera una ànima del purgatori.

TIPUS 54

Aquí se'ns presenta ja la Verge totalment de front amb l'Infant assegut als seus genolls i també mirant frontalment. La composició ha adquirit ja un aire majestàtic. És talment una reina asseguda en el seu tron amb tots els seus atributs: corona, globus i ceptre en forma de llir. Les muntanyes són un teló de fons i a la dreta sembla veure-s'hi el monestir. És, de fet, la composició que trobarem durant el segle XVIII. Tot i així, cal tenir present que som davant d'un tipus completament excepcional,

tant pel seu perfil en forma de cor, com per la seva llegenda, una jaculatòria en castellà que no fa cap referència a Montserrat, sinó al cor que s'ofereix a Jesús i Maria.

L'aparició de llegendes en castellà és un fet que podem relacionar amb la subjecció de l'abadia monterratina a la congregació benedictina de Valladolid i a la difusió del culte a la Verge Bruna que s'estén entre els segles XVI i XVIII a la resta de terres de la península i també d'Amèrica.⁴¹

Coneixem, ara per ara, un únic exemplar d'aquest tipus, és de llautó o de bronze, la seva anella és plana i el seu aspecte sembla indicar que ha estat fabricat per fosa. Aquesta peça la situaríem ja a principis del segle XVIII.

TIPUS 55

Es tracta ja d'un tipus que presenta les figuracions que trobarem a les medalles que podem considerar ja plenament del segle XVIII.

CATÀLEG

Ensenyes de pelegrinatge del segle xv

Núm. 1. Descripció:

Plaqueta rectangular uniface de la qual sobresurt una prominència central en forma d'espadaña fanqueada per dues petites torres acabades amb ornament trilobulat. El cos central de les torres laterals és perforat i deixaria passar una cinta per penjar la peça. Manca la torre de la dreta que per simetria devia ésser anàloga a la de l'esquerra, perfectament conservada. Al centre de la plaqueta, emmarcada per una capellet formada per una arcada trilobulada, flanquejada per dues fletxes gòtiques i amb petits ornaments a la part superior, veiem una imatge de la Verge amb el Nen. La figura és de cos sencer, dreta, lleugerament inclinada cap a la banda que sosté l'infant. La figura se sobreposa a una serra. Als peus de la Verge, representació dels turons. Mare i Nen porten corona de nimbe. A banda i banda de la capelleta, cartel·la amb llegendes escrites amb caràcters plenament gòtics i acabades a la part inferior amb un escudet amb una faixa.

Cartel·la de la dreta: SANTA MAR (escudet amb una faixa).

Cartel·la de l'esquerra: AD MOSER (escudet amb una faixa).

Mides: 66 mm x 37 mm (llargades i amplades màximes). Metall. Plom i estany.

Referència: Balaguer, 1989, núm. 1.

1.1: Variant d'encuny del tipus 1. Fragment del quart inferior esquerre. És visible

41. Recordem que per aquesta època coneixem monedes de tallers americans (Mèxic, Potosí, etc.), tallades en forma de cor, que segons diuen tenien una determinada funció en actes religiosos, com és ara processons.

part de la lectura de la cartel·la esquerra, l'escudet de l'abat que es sobreposa a un bàcul, la meitat esquerra de la serra, la part de vestit que cobreix les cames de la Verge, els turons que hi ha als seus peus i una rosa de cinc pètals que hi ha prop de la serra.

Mides: 21 × 23 (fragment)

Metall: plom i estany

Núm. 2. Descripció:

Fragment d'una plaqueta uniface similar a l'anterior. Conserva completa la imatge de la Mare de Déu. La serra se sobreposa a la figura i és més gran que en la número 1. En el camp esquerre, un estel de sis puntes. És visible una petita part de la cartel·la de l'esquerra i s'aprecia que la lletra és gòtica. El conjunt no té la delicadesa artística de l'anterior.

Mides: 44 mm × 35 mm (fragment)

Metall: plom i estany

Referència: Balaguer, 1989, núm. 2.

Núm. 3. Descripció:

Fragment de plaqueta: de factura similar als anteriors, però amb notables diferències tipològiques i estilístiques. La Mare de Déu apareix asseguda amb el Nen a la falda. L'infant sosté una serra i està enfeinat serrant turons. La Verge porta una corona formada de perles molt característica que retrobarem en medalles força posteriors. La plaqueta que podia haver estat de forma simplement rectangular o potser en forma de capelleta (no tenim indicis suficients per inclinar-nos a favor d'una o altra possibilitat) no porta cartel·les laterals, sinó una lectura a la part inferior. Als costats veiem una orla de punts que devia emmarcar la peça.

Les lletres són plenament gòtiques. A la part de lectura conservada llegim: ON:SER.

La figura de la Verge és una representació molt més fidedigna que les anteriors de la imatge romànica que es venera a la muntanya de Montserrat.

Mides: 34 mm × 19 mm (fragment)

Metall: plom i estany

Referència: Balaguer, 1989, núm. 3.

Ensenyes de pelegrinatge i medalles del segle XVI

Núm. 4. Descripció:

Plaqueta uniface de forma rectangular, però que en la part superior presenta tres lòbuls, el del mig és més alt i els dels costats són simètrics. El conjunt sembla una petita capelleta gòtica envoltada per una orla de punts. Al centre, la Verge, asseguda entre les muntanyes, porta el Nen que, girat cap a la dreta, serra turons. A banda i banda penja una llàntia. A dalt, un estel de sis puntes. Petits additaments acabaven la capelleta, només en resta el de la dreta. A la base, una cartel·la amb llegenda.

Cartel·la: M MONRAT. En lletra gòtica, bastant degenerada.

Mides: 42 mm × 23 mm

Metall: plom i estany

Referència: inèdita

Núm. 5. Descripció:

Fragment d'una plaqueta uniface de forma quadrangular, en resta la meitat inferior. S'aprecia la part final del cos de la Verge entre les muntanyes, amb tanca lateral d'orla de punts. A la base, una cartel·la.

Cartel·la: MONSERAT. Letra llatina i la N al revés.

Mides: 22 mm × 16 mm (fragment)

Metall: plom i estany

Referència: inèdita

Núm. 6. Descripció:

Fragment de plaqueta uniface similar a l'anterior. És visible la part inferior del vestit de la Mare de Déu i una part de la serra que el Nen deu portar a les mans. No porta orla de punts al voltant. A la base, una cartel·la, i als costats sobresurten dues petites bagues per cosir l'enssenya als vestits.

Cartel·la: D. MONSER.

Mides: 16 mm × 14 mm (fragment)

Metall: plom i estany

Referència: inèdita

Núm. 7. Descripció:

Petita plaqueta uniface de forma pentagonal. Verge dreta de mig cos amb el Nen que serra els turons de l'esquerra. Penja una llàntia a cada costat i al centre, a dalt, un estel, tot molt petit i d'escassa qualitat artística, envoltat per una orla. A la base, llegenda: MARIA, en lletra llatina. Als costats i a dalt, restes de les petites bagues per fixar l'enssenya, tot i que devia dur anella per penjar.

Mides: 23 mm × 14 mm

Metall: plom i estany

Referència: un exemplar similar publicat per Forasté, 1987-1988, tipus 1. També el mateix exemplar a *Nigra Sum*, núm. 51.1, p. 156. Cal remarcar, però, que l'esmentat exemplar ha estat restaurat per afegir-hi els seus additaments, però tenim raons per pensar que de forma poc fidedigna, ja que a cap dels sis altres exemplars que hem pogut estudiar s'observen indicis de la presència d'una anella a la base.

7.1. Variant del tipus 7 on s'observa una petita creu coronant un turó en el camp dret.

1

1.1

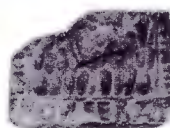
2

3

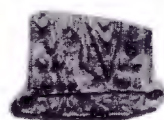
4

5

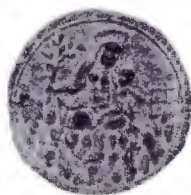
7

6

7.1

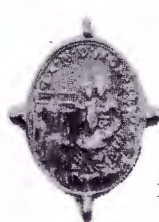
8

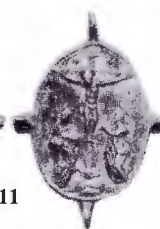
9

10

11

12

Núm. 8. Medalla rodona d'anella plana

Anvers: Mare de Déu asseguda damunt de les muntanyes amb el Nen, que serra turons, a la dreta, i una branca a l'esquerra. Voltat d'orla de punts.

Revers: S.MAR – DE.MO. Creu del Calvari amb l'escala i la tovallola penjada.

Diàmetre: 25 mm

Metall: plom i estany

Pes: 4,2 g

Referència: inèdita

Núm. 9

Anvers: semblant a l'anterior, però més petita, sense orla i d'art molt degenerat.

Revers: semblant a l'anterior, però entre dues línies, i al voltant, S.M.D.MONSE. Al centre, creu amb l'escala i el cos de Crist estès al peu.

Diàmetre: 22 mm

Metall: plom i estany

Pes: 3,6 g

Referència: similar al publicat per Forasté, 1987-1988, tipus XIV.

Medalles de finals del segle XVI i primera meitat del XVII**Núm. 10.** Medalla ovalada.

Anvers: Mare de Déu amb el Nen dret a la falda que serra els turons de l'esquerra.

Revers: S. IACOB9.APOSTOL9. Sant Jaume vestit de pelegrí camina cap a l'esquerra.

Mides: 22 × 16 mm

Metall: bronze o llautó

Pes: 3,05 g

Referència: inèdita.

Observacions: devia tenir anella travessera i pius que no ha conservat.

Núm. 11. Medalla ovalada d'anella travessera i amb els tres pius.

Anvers: LA.M.D:MON.SER, Mare de Déu i Nen Jesús com l'anterior, però està ja completament girada cap a l'esquerra. Aquesta figuració, o molt semblant, és l'estereotip que anirem trobant al llarg del segle XVII.

Revers: Crist clavat a la creu i, al peu, la Verge a l'esquerra i St. Pere a la dreta.

Mides: 24 × 22 mm

Metall: bronze o llautó

Pes: 2,6 g

Referència: semblant a la publicada per Forasté, 1987-1988, tipus V.

Núm. 12. Tot igual que l'anterior, però un xic més petita.

Mides: 20 × 16 mm

Metall: bronze o llautó

Pes 1,4 g

Referència: inèdita

Núm. 13. Medalla ovalada d'anella travessera i amb tres pius.

Anvers: similar a l'anterior, però de menys bon art i sense llegenda.

Revers: escena de l'anunciació a Maria.

Mides: 17 × 12 mm Metall: bronze o llautó Pes 1,2 g
Referència: inèdita.

Núm. 14. Tot igual que l'anterior, però en el revers: .SAN. – DOM i la figura de sant Domènec avançant de front.

Mides: 15 × 11 mm Metall: bronze o llautó Pes: 1,1 g
Referència: inèdita

Núm. 15. Medalla ovalada d'anella travessera i amb els tres pius en forma de flor de llir.

Anvers: M.D.MON.SER. similar al de la núm. 11.

Revers: .S.BENE – ORA PRON. Sant Benet de front amb bàcul a l'esquerra.

Mides: 19 × 15 mm Metall: argent Pes: –
Referència: Exemplar publicat per Forasté, 1987-1988, tipus II.

Núm. 16. Medalla ovalada d'anella travessera i amb tres pius.

Anvers: MAD.D.MO.SER. Similar a l'anterior.

Revers: .S.BENED. –.ORA PRNO. Com l'anterior.

Mides: 19 × 15 mm Metall: bronze o llautó Pes: 1,8 g
Referència: inèdita.

Núm. 17. Medalla ovalada d'anella plana i amb tres pius.

Anvers: .MO– SE. Similar al de les anteriors però d'art més tosc.

Revers: .SA.– BENE. Sant Benet amb el bàcul caminant a la dreta.

Mides: 33 × 10 mm. Metall: plom i estany Pes: 1,1 g.

Núm. 18. Medalla ovalada d'anella plana amb els pius en forma de flor de llir.

Anvers: similar a l'anterior, però amb un baldaquí per damunt de la Mare de Déu i el Nen, i dalt de tot, l'Esperit Sant.

Revers: calze eucarístic amb inscripció.

Mides: 30 × 20,2 mm Metall: argent Pes: –

Referència: el mateix exemplar fotogratiat només de l'anvers a *Nigra Sum*, 51.2, p. 156. Tampoc no es transcriu la lectura del revers.

Núm. 19. Medalla ovalada d'anella plana i tres pius.

Anvers: similar al de la núm. 13.

Revers: calze eucarístic.

Mides: $20 \times 1,7$ mm Metall: argent Pes: —

Referència: el mateix exemplar fotografiat només de l'anvers a *Nigra Sum*, 51.3, p. 157.

Núm. 20. Medalla ovalada d'anella plana i tres pius.

Anvers: similar al de la núm. 13, però d'art encara més groller. La serra, desproporcionadament gran.

Revers: calze eucarístic voltat de raigs.

Mides: 11×9 mm. Metall: argent Pes: (0,5 g), trencada.

Referència: inèdita.

Núm. 21. Tot com l'anterior, però al revers, calze eucarístic o custòdia amb un ciri a cada banda. L'art és molt tosc.

Mides: 12×9 mm Metall: argent Pes: 0,7 g

Referència: inèdita.

Núm. 22. Medalla ovalada d'anella plana i tres pius.

Anvers: similar a l'anterior.

Revers: calze eucarístic damunt d'un paviment enrajolat i custodiat per dos àngels drets.

Mides: 16×12 mm Metall: plom i estany Pes: 1,2 g

Referència: inèdita.

Núm. 23. Medalla ovalada d'anella plana i tres pius.

Anvers: similar a l'anterior.

Revers: ALABATSIA, al voltant d'un calze eucarístic.

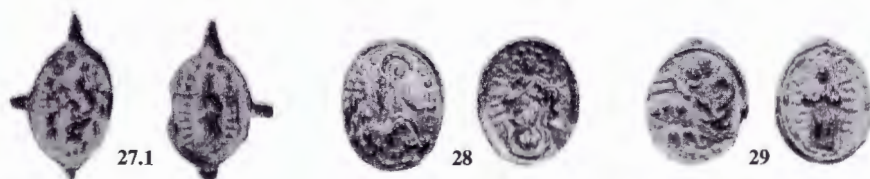
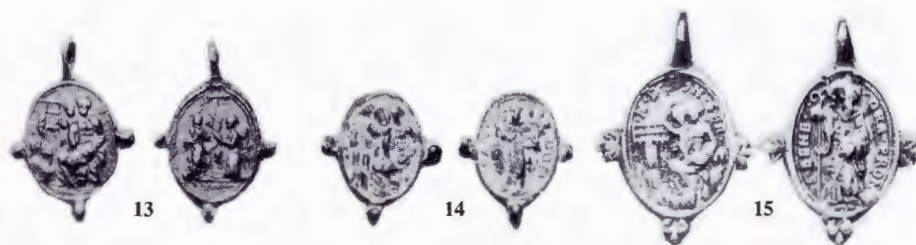
Mides: 13×10 mm Metall: argent Pes: 0,7 g

Referència: inèdita.

Núm. 24. Medalla ovalada, d'anella plana i amb tres additaments o pius.

Anvers: (estrella) MONT (estrella) SERRA. Verge de bon art reinaxentista asseguda de mig front amb el Nen que serra els turons de la dreta.

Revers: cos del Crist flagel·lat que surt d'un calze i voltat dels impropis de la passió.

Mides: 22 × 18 mm Metall: plom i estany Pes: 2,6 g
Referència: inèdita.

Núm. 25.

Anvers: com l'anterior.

Revers: S. BENET. El Sant, dret, de front i portant bàcul a l'esquerra. Es representa un paviment enrajolat.

Mides: 22 × 18 mm Metall: plom i estany Pes: 2,8 g
Referència: inèdita.

Medalles de la segona meitat del segle XVII

Núm. 26. Medalla ovalada d'anella travessera i amb tres pius.

Anvers: similar al de la núm. 13.

Revers: Puríssima Concepció.

Mides: 18 × 16 mm. Metall: argent Pes: —
Referència: Forasté, 1987-1988, tipus III. També a *Nigra Sum*, 51.4, p. 157, fotografiada només d'anvers.

Núm. 27. Medalla ovalada d'anella travessera i amb tres pius.

Anvers: MO.SE; fora d'això, similar al de la núm. 13.

Revers: com l'anterior.

Mides: 16 × 11 mm Metall: bronze o llautó Pes: 1,1 g
Referència: inèdita.

27.1. Variant una mica més petita i sense llegenda a l'anvers.

Mides: 15 × 10,5 mm. Metall: bronze o llautó. Pes: 1 g
Referència: inèdita.

Núm. 28. Medalla ovalada, segurament amb anella plana i tres pius.

Anvers: similar al de la núm. 13, però amb rastres de llegenda.

Revers: Puríssima, menys estilitzada que l'anterior.

Mides: 10 × 13 mm. Metall: plom i estany Pes: 2,2 g
Referència: inèdita.

Núm. 29. Similar a l'anterior, però sense rastres de llegenda a l'anvers i art més tosc.

Mides: 17 × 13 mm Metall: plom i estany Pes: 1,5 g
Referència: inèdita

Núm. 30. Similar a l'anterior, però més petita i amb la Puríssima més esquemàtica.

Mides: 13 × 9 mm Metall: plom i estany Pes: 1,5 g
Referència: inèdita.

Núm. 31. Medalla ovalada amb anella travessera i sense pius.

Anvers: M.D. MONSER. Tipus similar al de la núm. 11.

Revers: S.BENE— ORA PRON. Sant Benet caminant cap a l'esquerra.

Mides: 19 × 16 mm Metall: bronze o llautó Pes: 2 g
Referència: similar a la publicada per Forasté, 1987-1988,. tipus VI.

31.1. Variant, llegenda de revers: .S.BENE. —.ORA PRO.

Mides: 18 × 14 mm Metall: bronze o llautó Pes: 2,2 g

31.2. Variant: .S.BEN.— . ORA.PRO.

Mides: 18 × 14 mm Metall: bronze o llautó Pes: 1,8 g

Núm. 32. Similar a l'anterior, però de la mida més petita, sense llegenda a l'anvers, i al revers, només S-B al camp dret.

32.1. Variant amb S-B als costats del sant.

Mides: 12 × 10 mm Metall: bronze o llautó Pes: 0,7 g
Referència: Forasté, tipus VII, similar.

Núm. 33. Medalla ovalada amb anella travessera i sense pius.

Anvers: sense llegenda. Verge de Montserrat similar a la del núm. 13.

Revers: 'SANTO-BENE. Sant de front amb el bàcul a la dreta.

33.1. Com l'anterior, però .BEN. —.SA.

Mides: 18 × 13 mm Metall: bronze o llautó Pes: 1,5 g
Referència: inèdita.

Núm. 34. Com l'anterior, però la mida més petita, i al revers, .SA.— .BEN.

34.1: similar a l'anterior, però sense llegendes i el bàcul a l'esquerra.

Mides: 13 × 10 mm Metall: bronze o llautó Pes: 0,75 g

Referència: inèdita.

Núm. 35. Similar a l'anterior, però a l'envers, llegenda M.S.E. i al revers, sant Benet a l'esquerra i S.BEN.OR.PRO.

35.1. Variant de l'anterior, sant Benet a la dreta i S.BENEDIC.ORA.PR.

Mides: 18 × 14 mm Metall: bronze o llautó Pes: 1,3

Referència: Forasté, 1987-1988, tipus VIII i IX.

Núm. 36. Medalla ovalada d'anella travessera i sense pius.

Anvers: .M.D. — MON.SER. Verge amb el Nen a la falda girat cap a l'esquerra serrant turons de la forma habitual, però amb un estil artístic diferent, més acurat i menys estereotipat. La Verge té el braç estès cap a la dreta i esguarda en aquella direcció.

Revers: S.BENEDI — CTVS. Sant Benet caminant cap a la dreta. També d'estil artístic diferent de l'habitual i de més qualitat.

Mides: 22 × 17 mm Metall: bronze o llautó Pes: 2,3 g

Referència: inèdita.

Núm. 37. Medalla ovalada, segurament d'anella travessera i sense pius.

Anvers: M SR. Semblant a l'anterior, també d'estil artístic més acurat. El nen Jesús té la serra a la mà, però el seu cos i el seu esguard es giren vers la Mare, despreocupat de la feina de serrar el turons de l'esquerra.

Revers: .S.BEN.AR. Sant Benet caminant cap a la dreta, amb un bàcul en forma de falç. L'estil artístic també és singular.

Mides: 18 × 13 mm Metall: bronze o llautó Pes: 1,2 g

Referència: inèdita.

Núm. 38. Medalla ovalada d'anella travessera i sense pius.

Anvers: similar al de la núm. 32.

Revers: Sant Pere avançant de front i portant una clau a la mà dreta.

Mides: 12,5 × 9 mm Metall: bronze o llautó Pes: 0,8 g

Referència: inèdita.

Núm. 39. Similar a l'anterior en tot, llevat del revers, on figura el bust del reliquiari de l'apòstol sant Jaume que es venera a Compostel·la. Al voltant .S.P – IAC.

Mides: 12,5 × 10 mm Metall: bronze o llautó Pes: 0,9 g
Referència: inèdita.

Núm. 40. Medalla ovalada d'anella travessera i sense pius.

Anvers: llegenda i tipus com els de la núm. 36, la Verge també té el braç estès cap a la dreta.

Revers: calze eucarístic custodiat per dos àngels agenollats. A l'exerg, ROMA.

Mides: 23 × 18 mm Metall: bronze o llautó Pes: 2,5 g
Referències: exemplar molt gastat publicat per Forasté, 1987-1988, tipus x, amb diferències de lectura de l'anvers, ara revisades.

Núm. 41. Medalla ovalada d'anella travessera i sense pius.

Anvers: S.M.DE.MON.S. La Mare de Déu i l'infant Jesús en una figuració semblant a la de la núm. 37, però d'art una mica inferior.

Revers: [Llegenda], calze eucarístic amb dos àngels agenollats.

Mides: 16,5 × 13 mm Metall: bronze o llautó Pes: 1,4 g
Referència: inèdita.

Núm. 42. Medalla ovalada d'anella travessera i sense pius.

Anvers: similar al de la núm. 32.

Revers: custòdia com l'anterior, però sense llegendes.

Mides: 14 × 11 mm Metall: bronze o llautó Pes: 0,75 g
Referència: inèdita.

Núm. 43. Medalla ovalada, segurament d'anella plana i sense pius.

Anvers: .N..D., representació molt tosca de la Mare de Déu amb el Nen que serra.

Revers: custòdia amb un àngel de genolls a cada banda.

Mides: 14 × 12 mm Metall: plom-estany Pes: 1,6 g
Referència: inèdita.

Medalla del segle XVII de mala factura

Núm. 44. Medalla ovalada sense pius, no podem saber com duia l'anella.

Anvers: S.M.MONT.SIRAT. Composició habitual de la Mare de Déu amb el Nen serrant, executada d'una forma esquemàtica i ingènua.

Revers: custòdia amb dos àngels de genolls. També de mal art.

Mides: 20 × 17 mm Metall: llautó Pes: 2,2 g
Referència: inèdita.

Medalles de finals del segle XVII i del trànsit al segle XVIII

Núm. 45. Medalla octogonal d'anella travessera i sense pius.

Anvers: Verge de Montserrat que mira de front, però amb les cames cap a l'esquerra. El Nen ben nu damunt dels seus genolls i amb les braços estesos, també en posició frontal. En el camp esquerre i a sota del braç del nen, una serra. Sense llegendes.

Revers: sant Josep de mig cos i de perfil a la dreta amb l'infant Jesús.

Mides: 16 × 13 mm Metall: llautó o bronze Pes: 2,1 g
Referència: inèdita.

Núm. 46. Medalla octogonal semblant a l'anterior, però més petita. A l'anvers, llegenda MD MO i al revers, custòdia amb dos àngels.

Mides: 13 × 11 mm Metall: llautó o bronze Pes: 1 g
Referència: inèdita.

Medalles de finals del segle XVII i de principis del segle XVIII

Núm. 47. Medalla ovalada d'anella travessera i sense pius.

Anvers: .NSMON-TSE. Figura de la Mare de Déu asseguda cap a l'esquerra amb el Nen serrant.

Revers: CRUX.S.P – BENEDICTI. Figura de sant Benet mig girat cap a l'esquerra que sosté una creu amb la mà esquerra, i reposa l'altra mà damunt d'un llibre. A terra, a l'esquerra, una mitra, i a la dreta, l'au, que sol acompanyar el sant. Tot i que l'execució artística és acurada, la figura del sant és poc esvelta i fa la sensació que és de mig cos.

Mides: 22 × 20 mm Metall: bronze o llautó Pes: 3 g
Referència: inèdita.

Núm. 48. Similar a l'anterior, però més petita i amb llegenda de l'anvers MS.DE-MON– SER i del revers CRUX.S. – PBENEDIC.

Mides: 17 × 15 mm Metall: bronze o llautó Pes: 1,3 g
Referència: inèdita.

Núm. 49. Medalla ovalada d'anella plana i sense pius.

Anvers: .S.M.D.MONTERRAT; a dalt, al voltant, a l'exerg, ROMA. La Verge que està serant, porta vel i els vestits voleiant.

Revers: .S.LAV. – IL.SS.S i calze eucarístic custodiat per dos àngels de genolls.

Mides: 30,1 × 23 mm Metall: bronze o llautó Pes: 4,5 g

Referència: mateix exemplar de Forasté, 1987-1988, tipus XI; també a *Nigra Sum*, 51.6, però sense fotografia del revers i foto de l'anvers bastant ampliada.

Núm. 50. Medalla ovalada amb anella travessera i sense pius.

Anvers: representació de la Verge i del Nen similar a l'anterior. La Mare seu una mica entregirada vers l'esquerra i porta damunt del cap una corona solemne voltada d'aurèola. Molt bon art.

Revers: SOC.IESV. Crist a la creu, i a cada banda, religiosos i romeus venerant-lo.

Mides: 40 × 37 mm Metall: bronze o llautó Pes: –

Referència: Forasté, 1987-1988, tipus XIII; també a *Nigra Sum*, 51.7, sense fotografia del revers.

Núm. 51. Medalla rodona amb anella plana.

Anvers: Mare de Déu coronada, asseguda cap a l'esquerra i amb el Nen serrant.

Recorda la composició anterior amb diferent estil més tosc.

Revers: LAVD.SS – SAC.AL. Calze eucarístic amb un ciri a cada banda.

Diàmetre: 16 mm Metall: argent Pes: 1,3 g

Referència: inèdita.

Núm. 52. Medalla ovalada d'anella plana i sense pius.

Anvers: semblant a l'anterior, però d'art més tosc; la corona de la Verge adquireix una forma triangular i és força exagerada.

Revers: custòdia voltada de raigs i de núvols.

Mides: 17 mm Metall: plom i estany Pes: 1,8 g

Referència: inèdita.

Núm. 53. Semblant a l'anterior, però la corona de la Verge és diferent, en forma de corona reial o bé amb llàgrimes. Al revers, escena d'un sacerdot oficiant la missa, mentre un àngel salva una ànima del purgatori.

44

45

46

48

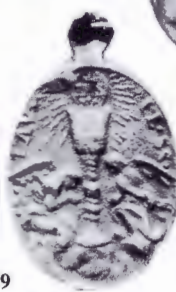
47

51

49

52

53

50

54

50

55

55

Mides: 17 mm Metall: plom i estany Pes: 1,5 g
 Referències: inèdita.

Núm. 54. Medalla en forma de cor amb anella plana.

Anvers: JESUS AVE MARIA OS DOY EL CORASON Y EL ALMA MIA. Verge asseguda de front amb el Nen a la falda també mirant de front.

Revers: No descrit.

Mides: 66 × 56 mm Metall: bronze o llautó Pes: —

Referència: *Nigra Sum*, 51.12. No es descriu el revers, ni es dona el pes d'aquesta medalla. El revers tampoc es fotografia a l'esmentat catàleg.

Núm. 55. Medalla ovalada amb anella travessera.

Anvers: Verge de Montserrat asseguda de front en el seu tron, porta corona, globus i llirs. El Nen, dret de front damunt dels genolls de la Mare. A dalt, MSD— MONS. A l'exerg, ROMA.

Revers: S.PA-TER-BE-NEDIC. Sant Benet amb mitra, bàcul i llibre, representat de mig cos. Al camp esquerre, escut o creu de sant Benet.

Mides: 47 × 43 mm Metall: bronze o llautó Pes: 37,5 g

Referència: similar a la de Buch, 1974, C-1.

Observacions: considerem que aquest tipus correspon ja plenament al segle XVIII i l'incloem només a tall d'exemple prototípic de les figuracions medallístiques que trobarem en aquell segle.

BIBLIOGRAFIA DEL CATÀLEG

- BALAGUER, A. M., 1989, «Les medalles montserratines del s. xv», *Acta Numismàtica*, 19, p. 167-174.
 FORASTÉ, M., 1987-1988, «Les primeres medalles de Montserrat», *Acta Numismàtica*, 17-18, p. 299-305.
 NIGRA SUM. *Iconografia de Santa Maria de Montserrat*, ed. J. de C. Laplana; T. Macià, Montserrat, 1995.